

Становище

за дисертационния труд на тема „Визуалното конструиране на социалистическото потребление” на докторант Мила Петрова Минева, Катедра „Социология”, СУ „Св. Климент Охридски”; за присъждане на образователно-научната степен „доктор” (професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата /Социология. Социология на културата/)

от проф. д-р Лиляна Деянова, СУ „Св. Климент Охридски”, назначена за член на научното жури със заповед на Ректора на СУ № РД 38-717, от 22.11. 2016 г.

Дисертационният труд на Мила Минева е оригинален, бих казала дори уникален анализ на визуалното конструиране на социалистическото потребление като една от формите на модерната консумативна култура. На тази много трудна тема, предполагаща интердисциплинарен опит, солиден теоретически и методологическа култура и трудоемка изследователска работа, талантливият автор е посветил – съдейки по датата на първите публикации – повече от тринадесет години. Резултатите, за които е малко да се каже, че трябва да бъдат публикувани като книга, са приносни и след неизбежните количествени данни за дисертационния текст, ще се върна към обосноваването на това твърдение.

1. Текстът е 223 страници и се състои от увод, пет глави, заключение. Включени са илюстрации, списъци на основни заглавия от използваната литература (162 заглавия на български и английски език) и на проучените архивни източници (62), наред с изискваните от ЗРАС справки за приносите и за публикациите по темата. Мила Минева е публикувала достатъчен брой статии в солидни, вкл. чуждестранни издания. Вижда се, че всички формални изисквания за придобиване на научната степен доктор на социологическите науки са изпълнени.

2. В дисертацията ясно са формулирани предметът и неговата значимост, целите, задачите, ограниченията, хипотезите. Основната хипотеза на изследването е убедителна. Защото схващайки социализма (с неговата „икономика на дефицита”) като алтернативна форма на „западната модерност”, може да се предположи, че

”социализмът произвежда потребители, отвъд чисто икономическите логики или ресурси, с които разполага, за да удовлетвори консумативните желания, които конструира” /с.6/; или: „произвежда консумативна култура на нивото на *социалното въображаемо*”/пак там/; консумацията се описва на ниво „*културни репертоари*”, *нормативен речник*, през който се конструира и *легитимира* консумативната *практика*.

С горните подчертавания, които са мои, акцентирам върху едно ценно качество на Мила Минева. Тя, макар и ясно заявяваща своите теоретически предпочитания и идентификации (напр. Бирмингамската школа за културни изследвания), съумява да формулира тезите си на и чрез различни теоретически езици, да инсценира плодотворни срещи между автори, които са важни за осмислянето и уплътняването на нейната собствена теза. (В някои случаи преходите ѝ пораждат въпроси: доколко са съчетаеми напр. при интерпретирането на консумативната култура подходът на Мери Дъглас към „конструирането, договарянето и стабилизирането на социалните значения” /с.136/ и разбирането на Ст. Хол и др. за „кодирането и декодирането”, културата като „означаваща практика”, като „формата, в която групите „работят със” суровия материал на своето социално и материално съществуване” /с. 49/? Или: с едно и също ли понятие за „фантасмагория” работят цитираните в дисертацията Маркс и Бенямин? Задавам този въпрос защото считам, че разработването на категорията „социално въображаемо” е методологически принос и дава възможност да се разберат начините, по които всекидневното, частното се обвързва с обективно-възможния, публичния смисъл.

С възхитителна ерудиция и усет за плътен историко-социологически разказ Мила Минева е анализирала генеалогията на модерното потребление и политическото, властовото изграждането на консуматора, сложните преплитания между пазара и политиките на нормалността. Проследена е парадоксалната взаимопроникнатост на просвещенските и романтическите идеи за „частния автономен индивид, който изобретява непрекъснато себе си, консумирайки нови и нови стоки”.

Новата социалистическа образност е изследвана емпирично чрез разнообразни визуални архиви и оригинална изследователска стратегия, която

посочва „продуктивното напрежение” между текстовете и образите. Така може да се стигне до една от централните съдържателни тези на дисертацията - за възникването на „социалистическа консумативна култура без социалистически стил”./с.15, с. 132/. В диалог с Беняминовите анализи на парижките пасажи и „сънувани светове” Мила Минева проследява как потреблението се превръща в опит на нова социална реалност едновременно с нейното създаване и произвеждане

Новаторските изследвания на автора на докторската теза не просто разбиват стереотипи и изследователски клишета (от рода на онези за съблазнените и корумпирани социалистическите маси, които лесно са се съгласили да разменят своята свобода срещу „хладилници и Фоксвагени”), те придвижват напред самото формулиране на въпроса за социалистическото потребление. Защото социалистическата модерност също се осъществява едновременно като индустриална и консумативна революция, а обратът (според автора през 60-те години на XX век) в практиките на потреблението по времето на социализма, „революцията във всекидневието”, е свързан и е част от по-общите динамики в двете форми на индустриалната модерност, „западната” (идеологически назовавана там „общество на изобилието”, тук – „упадъчен капитализъм”) и „социалистическата”.

Не мога да не отбележа като приноси анализите на идеологическото формиране на потреблението като публично легитимна практика в главата за широкото движение за нов социалистически бит (при това с избягване на елементарните опозиции държава - общество, идеологическо господство - съпротива, които изобилстват в споровете между т.нар. тоталитарна и т. нар. ревизионистка парадигма в изследванията на „бившия Източен блок” (още едно идеологическо клише). Ще спомена и анализите на спецификата на социалистическата реклама и на витрините на социалистическият град; на социалните логики наменящите се граници между правилните и неправилните консумативни практики. (Обсъждането на еснафския вкус проследява сложната „игра между дистинкция и педагогика”). Много оригинален е анализът на стоките като кодове, чрез които се правят видими социалните диференциации и дистанции. А също и на практиките на „нормализиране”, тоест изграждането на границите, на долната и горната граница

на нормалното социалистическо потребление. Блестящото и много добре документирано – обичайно за изследователския „почерк” на Мила Минева - проучване на карикатурите от вестник „Стършел” , откроява още една модалност на потреблението: потреблението като пространство на критика, присвояването на потреблението като възможност за договаряне на права. Което ще стане отправна отправна точка на едно оригинално и критично тълкуване в последната глава на дисертационния труд на т.нар. постсоциалистическа носталгия.

3. След като Мила Минева изследва всичко опсано по-горе с въображение и с дълбочинатова и повтаря в края на своя труд една от основните си тези - че социалистическият потребител се ражда не въпреки социалистическия проект /с. 202/, а поради социалистическия проект, аз не мога да разбера изречението на стр. 203- 204. То констатира, че дисертацията няма за цел да каже нещо за „социализма”, за неговите специфики, тъй като е фокусирана само върху един особно важен за разбирането на модерността аспект, а именно консумацията, „обуржоазването”... Но нали то също е много казващо за социализма? Още повече, че другаде авторът показва самата идеологическа логика като вътрешно противоречива и множествена, а потребление – с много пластове, хетерогенности, несъизмеримости.

4. Приложеният автореферат съдържа както основните аналитични резултати, така и добро описание на съответните части, вкл. целите, хипотезите, серията от емпирични изследвания, основните приноси (доста минимизирани в актовете на самооценка).

5. **Заключение: Като имам предвид посочените по-горе безспорни научни приноси на дисертационния труд „Визуалното конструиране на социалистическото потребление”, както и изследователските и академични качества на неговия автор, предлагам научното жури да вземе решение за присъждане на научната и образователната степен „доктор” по социология на Мила Петрова Минева.**

31.01.2016 г.

Лиляна Деянова